

Nafasi ya Maandishi ya Muhammed Said Abdulla katika Ufundishaji wa Msamiati wa Kiswahili

Paul M. Musau

1.0 Utangulizi

Mohammed Said Abdulla au kwa kifupi M.S. Abdulla ni miongoni mwa waandishi maarufu wa Kiswahili. Maandishi yake yamejikita hasa katika riwaya za upelelezi. Vitabu vya mwandishi huyu husomwa sana na kutahiniwa katika nchi za Afrika Mashariki, hususan, Zanzibar, Tanzania Bara na Kenya. Miongoni mwa vitabu maarufu alivyowahi kuandika mwandishi huyu ni: *Mzimu wa Watu wa Kale*, *Kisima cha Giningi*, *Duniani kuna Watu*, *Mke Mmoja Waume Watatu*, *Siri ya Sifuri* na *Mwana wa Yungi Hulewa*.

Kazi za M.S. Abdulla zimefanyiwa tahakiki na wataalamu mbalimbali, kwa mfano Hussein (1971) amechambua ufundi wa mwandishi huyu katika *Mzimu wa Watu wa Kale*. Mgeni (1983) amechambua usirisiri uliopo katika riwaya za M.S. Abdulla, naye Mgeni (1988) amechanganua mandhari zinazotumika katika riwaya hizo. Wengine waliozihakiki kazi za mwandishi huyu ni pamoja na Kezilahabi (1976) aliyehakiki riwaya za upelelezi katika Fasihi ya Kiswahili na Kitsao (1982) aliyechanganua baadhi ya kazi za M.S. Abdulla kimtindo kwa kutumia takwimu.

Ingawa kazi za M.S. Abdulla zimefanyiwa tahakiki za aina mbalimbali, hakuna tahakiki tunayoifahamu iliyoshughulikia nafasi ya maandishi yake katika ufundishaji wa msamiati. Makala haya yanadhamiria kufanya hilo. Madhumuni ya makala haya ni kuonyesha namna vitabu vya M.S. Abdulla vinavyoweza kuwasaidia wale wanaojifunza Kiswahili kama lugha ya pili kukuza msamiati wao. Dhamira kuu ya makala haya ni kuonyesha kuwa mtindo wa uandishi anaotumia mwandishi huyu (au ruwaza za matumizi ya lugha zinazojitokeza) unaweza kumsaidia mwanafunzi kujifunza na kuupanua msamiati wake wa Kiswahili. Ili kutimiza lengo hilo, makala haya yatarejelea vitabu vitatu vya mwandishi huyu ambavyo ni: *Duniani kuna Watu*, *Mke Mmoja Waume Watatu* na *Mwana wa Yungi Hulewa*. Vitabu hivi vitatumiwa kama viwakilishi tu vya maandishi yake. Aidha, makala haya yanachukulia kuwa mwandishi wa vitabu hivi ana mtindo wa kipekee unaotambulisha kazi zake.

2.0 Madhumuni ya Kufundisha Msamiati

Madhumuni ya jumla ya kufundisha lugha shuleni huwa ni kumwezesha mwanafunzi kuwasiliana. Hata hivyo, kama anavyosema Wilkins (1972:110), kuwasiliana huko kunahitaji umilisi wa sarufi ya lugha pamoja na msamiati wa kutosha. Mtu anapokuwa hana sarufi ya lugha huweza kuwasilisha mambo machache, lakini iwapo hana msamiati hawezi kuwasilisha ujumbe wowote (taz.

Wilkins:110). Maelezo haya yanaonyesha nafasi ya msamiati katika umilisi wa lugha kwa jumla.

Muhtasari wa Kiswahili kwa shule za sekondari nchini Kenya (KNEC 1995:4) unatambua umuhimu wa msamiati katika kufundisha lugha. Muhtasari unadhamiria kumwezesha mwanafunzi kutumia msamiati wa aina tofauti katika mawasiliano mbalimbali. Katika madhumuni yake maalum muhtasari (KNEC 1995:44) unalenga kuupanua upeo wa msamiati wa mwanafunzi na kuutumia ipasavyo:

- (i) Maneno yenye maana sawa
- (ii) Maneno yenye maana zaidi ya moja
- (iii) Maneno yanayotatanisha

Dhamira kuu ya kufundisha aina hizi zote za msamiati ni kumwezesha mwanafunzi kukuza uwezo wake wa kuwasiliana. Haya ni madhumuni ya muhtasari wa lugha shuleni katika nchi nyingi.

3.0 Maandishi ya M.S. Abdulla kama Matini Halisi za Kufundishia Msamiati

Nadharia moja inayopendelewa na wataalamu wa kufundisha lugha ya pili ni ile ijulikanayo kama *mbinu ya mawasiliano* (Little na wenzie 1994:45). Nadharia hii husisitiza kuwa kile kinachofundishwa darasani kitosheleze mahitaji ya mawasiliano ya mwanafunzi katika maisha yake, nje ya darasa. Inapendekeza pia kuwa shughuli zinazofanywa darasani zilenge matumizi ya lugha ya pili yaliyo na mawasiliano na sio tu miundo ya lugha pekee (Mitchell 1994:56). Nadharia hii inatambua kuwa mawasiliano huwa na dhamira au kusudi fulani, ama ni katika mazungumzo, maandishi, kusikiliza au kusoma (Li Xiaoyu: 1994:60).

Ili kufikia lengo la ufundishaji katika muktadha wa mawasiliano, matumizi ya 'matini halisi' zilizochaguliwa vizuri hupendekezwa. Kama anavyofafanua Little (aliyetajwa), matini halisi ni ile iliyobuniwa kutosheleza malengo maalum katika jamii. Kwa mfano, riwaya, tamthilia, mashairi, makala, miongozo, matangazo ya aina mbalimbali, vitabu vya simu, matangazo ya redio na televisheni ni mifano halisi ya matini halisi.

Little (aliyetajwa) amependekeza sababu tatu kwa nini matini halisi zitumiwe katika ufundishaji wa lugha ya pili. Kwanza, matini za aina hiyo zimeandikwa makusudi kuwasilisha ujumbe au habari fulani inayonuiwa kutekeleza jukumu maalum. Kwa sababu hiyo matini halisi zinaweza kuwapa wanafunzi motisha kuzisoma kuliko matini ambazo zimebuniwa kama vielelezo au mifano ya kufundishia tu. Pili, matini halisi zina utajiri wa msamiati na miundo ya lugha iliyotumika katika muktadha. Tatu, zikitumiwa kwa wingi, matini halisi zinampa mwanafunzi wa lugha upeo mpana na 'mazingira

mwafaka' ambayo yatamwezesha kuboea katika kujifunza lugha; yaani matini halisi zinaweza kutumika kama jamii – mbadala ambamo lugha inatumika.

Vitabu vya M.S. Abdulla vinatosheleza vigezo vinavyotolewa hapa kuhusiana na matini halisi. Hii ni kwa sababu vitabu hivyo vinawasilisha ujumbe au habari fulani na kwa sababu hiyo vinapendeza kusomwa; vina utajiri mkubwa wa msamiati uliotumiwa katika muktadha na vinaweza kumpa mwanafunzi upeo mpana wa kujifunza msamiati. Kwa sababu wanafunzi wengi wanaovisoma vitabu hivi ni wale wanaojifunza Kiswahili kama lugha ya pili katika mazingira ambamo lugha hiyo haitumiwi wakati wote nje ya darasa, vitabu vya M.S. Abdulla vinaweza kutumika kama jamii – mbadala ya kujifunzia msamiati wa Kiswahili.

4.0 Aina za Msamiati Unaotumika katika Vitabu vya M.S. Abdulla

Wilkins (1972:124) anaeleza kuwa kuelewa au kujifunza maana za maneno hakumaanishi tu ufahamu wa neno na kiashiriwa, lakini pia uhusiano wa aina mbalimbali uliopo kati ya neno na neno au neno na maneno mengine. Vitabu vya M.S. Abdulla ni kielelezo halisi cha kauli hii. Aghalabu mwandishi huyu analieleza jambo kwa kuhusisha neno au maneno yaliyo na uhusiano. Mtindo huo unamwezesha kueleza mahali, hali, watu vitu na dhana.

4.1 Matumizi ya Sinonimu

Kwa maana finyu sinonimu ni maneno au vifungu vya maneno vyenye maana sawa; hata hivyo katika maana pana sinonimu ni maneno ambayo maana yake inapishana au kuingiliana katika miktadha fulani na kutengana katika miktadha mingine (Bussman, 1996:470).

Katika vitabu vya M.S. Abdulla sinonimu zinatumiwa kwa maana hii. Vitabu hivi vimeandikwa kwa mtindo wa uandishi ambapo neno moja au fungu la maneno aghalabu hutumiwa pamoja na sinonimu zake katika ufafanuzi wa jambo. Aghalabu sinonimu hizo zinatumiwa katika sentensi moja au aya moja. Sinonimu zinapotumiwa pamoja, zinaunganishwa kwa matumizi ya 'na', 'au' na 'wala'. Matumizi ya sinonimu ni sifa moja bainifu ya maandishi ya M.S. Abdulla:

<i>Neno</i>	<i>Sinonimu</i>
kujikosha:	kujisafisha, kujinadhifisha (uk. 8)
heba:	uzuri, urembo (uk. 8)
latifu:	mpole(uk. 13)
kuchanganua:	kupambanua (uk. 13)
bezo:	beuo (uk. 40)
dharau:	izara, twezo (uk. 42)
maskini:	fakiri (uk. 45)
laghai:	ghilibu (uk. 45)

maizi:	fahamu (uk. 54)
mtawa:	walii (uk. 65)
buhuri:	ubani (uk. 67)
njozi:	ruya (uk. 74)
kiburi:	ufidhuli, deko, unyarafu, usodawi (uk. 84)
mikogo:	kujinyeta (uk. 84)
waza:	fikiri (uk. 87)
usuli:	asili (uk. 87)
nafasi:	fursa (uk. 89)
hasira:	nongwa, hamaki (uk. 92)
heshimu:	adhimisha (uk. 96)
hafifu:	dhaifu, dhalilifu (uk. 98)
pengo:	mwanya
kinyonga:	lumbwi, kigeugeu (uk. 116)
mafundo:	methali, mifano, vitendawili (uk. 116)
jitapa:	jivuna (uk. 117)
karaha:	chuki (uk. 120)
mwana wa watu:	adinasi, mwana kindakindaki (uk. 97)
<i>(Duniani kuna Watu)</i>	

hulka:	tabia (uk. 2)
mheshimiwa:	mstahiwa, msalihina (uk. 4)
dosari:	taksiri (uk. 9)
mikaha:	ndoa (uk. 9)
mizozo:	misongano (uk. 10)
bwabwaja:	payuka, papaya, (uk. 10)
ulimbwende:	dalji, madaha, madahiro (uk. 11)
uzinzi:	uasherati (uk. 12)
hamu:	raghba (uk. 16)
furahisha:	anisi (uk. 17)
shetani:	ibilisi (uk. 22)
chenga:	epa (uk. 29)
faragha:	siri (uk. 29)
peta:	chunga, sukasuka, pembeza (uk. 32)
myugwa:	mjeledi
uzinzi:	ugono (uk. 37)
heshima:	taadhima (uk. 38)
bashasha:	uchangamfu (uk. 38)
dukaluzi:	upurukushani (uk. 440)
uchangamfu:	mteremo (uk. 42)
unafiki:	uzandiki (uk. 42)
izara:	aibu (uk. 43)

pindukia mipaka:	kiuka mipaka (uk. 23)
tia chumvi:	piga chuku (uk. 25)
<i>(Mke Mmoja Waume Watatu)</i>	
shama:	chunjua (uk.2)
uwazi:	kinaganaga (uk. 5)
peleleza:	duhushi, dukiza, dunzi (uk. 5)
pekua:	chakura (uk. 7)
wasfu:	wajihi (uk. 10)
sahibu:	rafiki, shahibu (uk. 16)
staajabu:	tunduwaa (uk. 17)
pambazukiwa:	ona ucheachea (uk 17)
ubadhirifu:	ufurutu (uk. 19)
mwongofu:	mwadilifu (uk. 23)
matita:	matiti, matuta (uk. 28)
azizi:	mpenzi (uk. 38)
dibaji:	utangulizi (uk. 40)
furaha:	bashasha (uk. 44)
hamasa:	harara (uk. 44)
saka:	tafuta (uk. 46)
nasibisha:	fanidisha (uk. 46)
kina:	uketo (uk. 59)
kiwewe:	kiwaa (uk. 79)
majonzi:	simanzi (uk. 87)
<i>(Mwana wa Yungi Hulewa)</i>	

Kama anavyosema Bussman (1996:471), kwa sababu ya ikitsadi ya lugha, hakuna maneno mawili ambayo yanaweza kuitwa sinonimu kamili, ambapo moja linaweza kutumika badala ya jingine katika miktadha yote. Maneno, aghalabu, huwa ni sinonimu katika mazingira maalum tu na hutofautiana katika mazingira mengine. Hivyo ndivyo zinavyoweza kuchukuliwa au kueleweka sinonimu zinazotumiwa na M.S. Abdulla katika kazi zake. Sinonimu hizo zinapewa maana moja na muktadha ambamo vinatumika.

4.2 Matumizi ya Antonimu (Vinyume)

Pamoja na matumizi ya sinonimu, M.S. Abdulla anatumia maneno na vinyume vyake. Matumizi ya maneno na vinyume vyake yana uwezo mkubwa wa kulifafanua jambo ili liweze kueleweka vizuri zaidi. Hii ni kwa sababu maana ya neno moja haileweki vizuri bila ya kuzingatia maana za maneno mengine. Kama asemavyo Lyons (1977:270), imedaiwa kuwa mtu anapozungumza jambo, kinyume cha jambo analozungumzia humpitia akilini mwake. Kama kauli hii ina mashiko au la ni suala linalopasa kushughulikiwa na wanasaikolojia. Hata hivyo, ni ukweli kuwa uwili-kinzani ni mojawapo ya

kanuni kuu zinazotawala miundo ya lugha (taz. Lyons:271). Hili ni jambo linaloashiria ukweli wa maisha ya binadamu ambapo yeye hujaribu kuelewa ulimwengu anamoishi kwa kuutenganisha ukweli wa mazingira yake kwa kutumia uwili – kinzani.

Katika vitabu vya M.S. Abdulla, matumizi ya antonimu au kinyume yanadhihirika:

<i>Neno</i>	<i>Kinyume</i>
kupanda:	kushuka (uk. 44)
vilima:	mabonde (uk. 44)
mashaka:	raha (uk. 44)
dhiki:	faraji (uk. 44)
sifu:	susuika, suta (uk. 70)
nyoka:	seteka (uk. 92)
zaidi:	nakisi (uk. 116)
mwana wa watu: (<i>Duniani kuna Watu</i>)	ghabeni (uk. 97)
ukweli:	udanganyifu, mnemba (uk. 40)
mema:	mabaya (uk. 4)
kuoa:	kuolewa (uk. 18)
maibilisi, mashetani:	wasalihina (uk. 23)
tukuza:	dhili (uk. 23)
pendekeza: (<i>Mke Mmoja Waume Watatu</i>)	chongeza (uk. 23)
kuwa na akili:	kuwa na wazimu (uk. 9)
mafanikio:	maafa (uk. 10)
mwanzo:	hatima (uk. 12)
kuhuzunisha:	kuchangamsha (uk. 12)
kulia:	kushoto (uk. 42)
muhtasari:	kinaganaga (uk. 39)
ndume:	nke (uk. 98)
zidisha: (<i>Mwana wa Yungi Hulewa</i>)	nakisisha (uk. 58)

Antonimu na sinonimu hutekeleza jukumu moja ingawa kwa njia zinazotofautiana. Antonimu hufafanua neno kwa kutumia ukinzani ilhali kisawe hulifafanua neno lilo hilo kwa kutumia neno lingine lenye maana sawa au iliyo karibu.

5. 0 Maneno Yanayoambatana

Sinclair (1991:115) anaeleza kuwa maneno yanayoambatana huonyesha namna maneno mawili au zaidi yanavyoweza kutegemeana kuibua dhana au maana fulani. Maneno hayo aghalabu huwa ni mawili (yanaweza kuwa zaidi) yanayofuatana moja baada ya jingine ingawa wakati mwingine yanaweza kutenganishwa na neno moja au maneno kadha kati yao (taz. Sinclair: 170). Katika vitabu vya M.S. Abdulla kuna mifano mingi ya matumizi ya maneno yanayoambatana:

Maneno yanayoambatana

vuta ni kuvute (uk. 15)

sina sinani (uk. 19)

habari hapati (uk. 45)

kuzunguka mbuyu (uk. 46)

chanda na pete (uk. 47)

doa wala toa (uk. 64)

hamu (nyingi (na) ghamu (uk. 66)

dhahiri shahiri (uk. 70)

jaa (tele) pomoni (uk. 82)

sura na sera (uk. 15)

bahati na sibu (uk. 117)

(Duniani kuna Watu)

utandu (hadi) (na) ukoko (uk. 1)

ulitimia na utule (uk. 29)

raha mustarehe (uk. 38)

heshima na taadhima (uk. 38)

tia hamu (uk. 17)

tia kijicho (uk. 19)

tia madoido (uk. 25)

tia chumvi (uk. 25)

piga chuku (uk. 25)

ala kuli hali (uk. 25)

(Mke Mmoja Waume Watatu)

raha na starehe (uk. 22)

raha na buraha (uk. 25)

mbuya kinyumba (uk. 34)

furaha na bashasha (uk. 42)

salamu wala kalamu (uk. 48)

kufumba na kufumbua (uk. 61)

punga unyunyu (uk. 82.)

piga pute (uk. 103)

(Mwana wa Yungi Hulewa)

Maneno yanayoambatana yanayopatikana katika vitabu vya M.S. Abdulla kama yalivyo maneno ya aina hiyo huchangia sana vivuli vya maana vya lugha yoyote. Kwa sababu hiyo, vitabu vya M.S. Abdulla vinaweza kuwafaa wanafunzi katika kuupanua msamiati wao na uwezo wao wa kujieleza. Wanafunzi hasa wanaweza kujifunza kwa wingi nahau (ambazo pia ni maneno yanayoambatana) katika lugha ya Kiswahili kutokana na vitabu hivyo.

6.0 Msamiati na Ufafanuzi wake

Pamoja na matumizi ya msamiati unaohusiana, M.S. Abdulla ana mtindo wa kilitumia neno mara ya kwanza na papo hapo akalitolea ufafanuzi unaoonyesha maana yake, k.m.

<i>Neno</i>	<i>Ufafanuzi</i>
kuhawilisha:	...kubadilisha na kuhamisha (uk. 89)
adinasi:	mwana wa kindakindaki (uk. 97)
kigeugeu:	mtu anayewageukia wenziwe mara hivi mara hivi (uk. 116)
kinyonga:	si kinyonga kwa maana ya lumbwi, yule mnyama mdogo kama mjusi anayegeuka rangi mara hii mara hii, bali kwa maana ya kigeugeu (uk. 116)
dibaji:	'paukwa' ya kuanzia hadithi (uk. 117)
majonzi:	huzuni si haba (uk. 119)
kidudumtu:	aliyemweleza... siri za mumewe (uk. 20)
tuyapure:	tuyatoe makapi yake
<i>(Duniani kuna Watu)</i>	
sira:	yale masimbi ya mwisho ya takataka (uk. 4)
mtu kauleni:	mtu mwenye nyuso mbili, anasema hivi kumbe anakusudia kinyume chake (uk. 23).
nyakanga:	mkuu wa makungwi wanaofundisha kunga kwa wali kule unyangoni (uk. 33).
myugwa:	mjeledi au kikoto chenye mpini mfupi na kicha cha michapo (uk. 33).
izara:	maana ya neno "izara" ni "aibu" iliyofedheheka (uk. 43).
"karibu"	si ya kumkaribisha tena bali ina maana ya kinyume chake. karibu anayoambiwa mtu baada ya mazungumzo maana yake "mazungumzo yetu yamekwisha sasa shika njia uende zako". (uk. 43).
kuchungua:	ni kutazama kwa bidii pamoja na uangalifu wa jambo hata uweze kukatia kuwa hili limekuwa hivi kwa sababu fulani tu (uk. 7).
kupeleleza:	ni kuduhushi na kudukiza jambo kwa kulidunzi pamoja na kulipekua na kulichokora (uk. 7).

ubadhirifu:	ufurutu katika matumizi ya fedha (uk. 19).
kutahadhari:	kujiweka macho (uk. 20).
machachari:	kutotulia mahali pamoja (uk. 26).
utawa:	si kwa maana ya usalihina hasa bali utawa kwa maana ya
upweke	(uk 37).
sirati:	njia ya haki, iliyonyoka (uk. 83).

(*Mwana wa Yungi Hulewa*)

Mtindo huu wa kutumia msamiati na ufafanuzi au maelezo yake unampunguzia mwanafunzi na msomaji mwingine yeyote umuhimu wa kuangalia kamusi anaposoma kwani neno jipya likitajwa linafafanuliwa papo hapo na muktadha wa matumizi yake upapo pia.

7.0 Matumizi ya Faharasa

Vitabu viwili kati ya vitatu vilivyorejelewa katika makala haya, *Mke Mmoja Waume Watatu* na *Mwana wa Yungi Hulewa*, vina faharasa au orodha za maneno magumu yaliyofafanuliwa. Hii ni desturi katika vitabu vingi vya M.S. Abdulla. Faharasa hizi ni muhimu kwa sababu wasomaji wengi wa vitabu vya M.S. Abdulla ni wale wanaojifunza lugha ya Kiswahili kama lugha ya pili. Kwa sababu hiyo baadhi ya msamiati unaotumiwa katika vitabu hivi unakuwa ni mpya kwa wanafunzi hao. Wanafunzi hao wasipolielewa neno katika muktadha, na iwapo maana ya neno hilo haikutolewa baada ya matumizi yake, wanaweza kurejelea faharasa kwa maelezo zaidi.

Faharasa zilizo katika vitabu vya M.S. Abdulla zimepangwa kialfabeti. Baadhi ya maneno yaliyomo katika faharasa hizo yamepewa ufafanuzi:

<i>Neno</i>	<i>Ufafanuzi</i>
dalji:	mwenendo wa maringo
gwaya:	tetemeka kwa hofu ya baridi

(*Mke Mmoja Waume Watatu*)

Msamiati mwingine, hata hivyo, umefafanuliwa kwa matumizi ya sinonimu:

dosari:	waa, hitilafu
mbasua:	kizunguzungu, gumbizi, upumbavu, mafuu, kichaa.

(*Mke Mmoja Waume Watatu*)

Wakati mwingine mbinu zote mbili, yaani sinonimu na maelezo, zinatumiwa kwa pamoja:

bwabwaja:	ropoka, payuka, zungumza maneno ovyo.
husuru:	punguza kulichozidi, zuia nafasi, dhili.

(*Mke Mmoja Waume Watatu*)

Faharasa zinazopatikana katika vitabu vya M.S. Abdulla ni muhimu kwa sababu baadhi ya msamiati autumiao mwandishi haupatikani katika *Kamusi Sanifu ya Kiswahili* ya TUKI ambayo ndiyo kamusi inayotumika sana katika shule na vyuo:

<i>Neno</i>	<i>Maana</i>
mafuu (uk. 9):	kutokuwa na akili; kichaa
tolatola (uk.14)	chakula cha kuchagua; chakula kizuri chenye ladha na chenye faida mwilini.
silika (uk. 14):	tabia, sifa, mwenendo, adabu au mazoezi anayopewa mtu naye akayafuata hata yakamvaa.
furja (uk. 43):	starehe ya roho kwa kuona au kupata jambo linalopendeza
deheri (uk. 43):	daba, mpumbavu, dufu
sakarika:	choka, kongoka, legea, nyong'onyea.

(Mwana wa Yungi Hulewa)

mnemba (uk. 2):	si asili, si halisi, nakili, ya kubuni, uwongo
ghabeni (uk. 15):	uhuni?
shafiki (uk. 16):	rafiki mpenzi mwenye huruma
ufurutu (uk. 19):	ubadhirifu

(Mke Mmoja Waume Watatu)

Aidha baadhi ya maneno yaliyotumiwa na mwandishi yana maana inayotofautiana na ile iliyopo katika *Kamusi ya Kiswahili Sanifu* (KKS):

ghera:	wivu; juhudi inayopitishwa ili kuepukana na aibu; fedheha au tahayuri, ari.
KKS:	moyo wa kufanya jambo; ari, aghalabu bidii ya kuondoa aibu ya kuweza kulipa hisani na makaribisho; moyo wa kufanya jambo kwa kuogopa aibu iwapo halitafanywa au litashinda mtu.
ramsa:	mahali palipokusanyika watu wenye furaha na vicheko.
KKS:	furaha inayotokana katika kusherehekea jambo
sesa:	ovyoto tu bila mpango maalum.
KKS:	aina ya ukulima usiokuwa wa matuta aghalabu Katika sehemu tambarare
ushabaki:	Mtego uliotegwa kwa werevu na ujanja
KKS:	hali ya shabaki
shabaki:	mtu mgomvi mwenye maneno ya ufidhuli.

(Mke Mmoja Waume Watatu)

Maneno mengine yamenyambuliwa kwa njia ambayo haijazoeleka na watumiaji wengi wa Kiswahili sanifu:

<i>Neno</i>	<i>Maana</i>
kombeka (uk. 33):	kuwa na kombo katika kiwiliwili; pindika kiwiliwili inama.
toshekwa (uk. 2)	tosheka
<i>(Duniani kuna Watu)</i>	

Kuna sababu kadha ambazo huenda zilipelekea kutokuwapo kwa baadhi ya msamiati unaotumika katika vitabu vya M.S. Abdulla katika *Kamusi Sanifu* ya TUKI. Pengine msamiati huo ulifikiriwa na watunga kamusi kuwa ni wa lahaja au usiotumiwa na watu wengi, ama pengine kazi za mwandishi huyu hazikusomwa zote kwa makini wakati wa utafiti wa uandishi wa Kamusi Sanifu, au pengine hakukuwa na nafasi ya kutosha kwa sababu hakuna kamusi inayoweza kujumlisha msamiati wote wa lugha. Vyovyote itakavyokuwa, faharasa zinazopatikana katika vitabu vya M.S. Abdulla ni msaada mkubwa kwa wanafunzi wanaovisoma. Faharasa hizo zinaweza kuutanua umilisi wa msamiati wa wanafunzi.

8.0 Hitimisho

Kwa kurejelea riwaya tatu za M.S. Abdulla kama mifano, makala haya yameonyesha kwamba vitabu vya mwandishi huyu vinafaa kutumiwa shuleni kufundishia msamiati wa Kiswahili. Hii ni kwa sababu vitabu hivyo vina utajiri wa msamiati ambao hujidhihirisha kama sinonimu au antonimu ya maneno mengine. Aidha, vitabu hivi vimeonyesha pia maneno yanayoambatana, maelezo na faharasa. Msamiati huo unatumika katika muktadha unaomsaidia mwanafunzi kuelewa maana iliyokusudiwa. Kwa jumla, vitabu vya M.S. Abdulla vilivyochambuliwa katika makala haya vinampa mwanafunzi 'mazingira mwafaka' ya kujifunzia msamiati. Vitabu hivyo ni kielelezo kizuri cha matini halisi za kufundishia msamiati wa Kiswahili.

Vitabu vya M.S. Abdulla na vingine vya aina yake vinaweza kujaliza upungufu wa maelezo na muktadha wa maneno ambao upo katika kamusi. Ingawa kamusi huwa na orodha ndefu ya msamiati, hazina muktadha wa kutosha wa matumizi. Pengo hilo linaweza kufidiwa na usomaji wa vitabu kama vya M.S. Abdulla.

Makala haya yameonyesha pia mwongozo unaoweza kutumiwa na walimu na wakuza mitaala katika kuchagua vitabu mwafaka vya ufundishaji wa msamiati. Ingawa vitabu vya aina mbalimbali husomwa shuleni, baadhi huenda vikafaa zaidi katika viwango mbalimbali vya ufundishaji kuliko vingine. Ili kuweza kuamua ni vipi vinavyofaa, uchanganuzi kama huu uliofanywa katika makala haya huenda ukafaa.

Marejeo

- Abdulla, M.S., (1960), *Mzimu wa Watu wa Kale*, Dar es Salaam: T.P.H.
- _____ (1968), *Kisima cha Giningi*, London: Evans.
- _____ (1973), *Duniani kuna Watu*. Dar es Salaam: E.A.P.H.
- _____ (1975) *Mke Mmoja Waume Watatu*, Nairobi: E.A.P.H.
- _____ (1976), *Siri ya Sifuri*, Nairobi: E.A.P.H.
- _____ (1976) *Mwana wa Yungi Hulewa*,. Nairobi: E.A.P.H.
- Brumfit, C.J., (1985), *Dictionaries, Lexicography and Language Learning*, Oxford: Pergamon Press.
- Bussman, H., (1996), *Routledge Dictionary of Language & Linguistics*, London & New York: Routledge.
- Hussein, E. (1971) "Ufundi wa M.S. Abdulla," Topan, F.M. (ed.) *Uchambuzi wa Maandishi ya Kiswahili*, 21 – 26.
- Kezilahabi, E., (1976), "Riwaya za Upelelezi katika Fasihi ya Kiswahili", *Kiswahili*, 45/21
- Kitsao J., (1982), "An Investigation of Themes in Swahili Literature & an Application of Stylostastics to Chosen Texts", Unpublished Ph.D, Thesis University of Nairobi.
- KNEC, (1995), *The Kenya National Examinations Council, Kenya Certificate of Secondary Education (K.C.S.E) Syllabus*. Nairobi: The Kenya National Examinations Council.
- Little, D. et. al., (1994), "The Communicative approach and authentic texts". Swarbrick A (ed.) *Teaching Modern Language*. London & New York: Routledge, 43 – 47.
- Lixiaoyu, (1994), "In Defence of the Communicative Approach". Swarbrick A. (ed.) *Teaching Modern Languages*. London & New York Routledge. 54 – 61.
- Lyons, J., (1977), *Semantics* Vol. 1 Cambridge: Cambridge University Press.
- Mgeni, A. (1983) "The Element of Mystery in the Novels of Mohammed Said Abdulla", *Kiswahili*, 50/2 48 – 57.
- _____ (1988) "Natural Background in some Kiswahili Novels", *Kiswahili* 55/1, 1-9.
- Mitchell, R., (1994), "Communicative Approach Defined", Swarbrick, A. (ed.) *Teaching Modern Languages*. London & New York: Routledge, 33-41.
- Sinclair, J., (1991), *Corpus, Concordance, Collocation*, Oxford: Oxford University Press.
- TUKI, (1981), *Kamusi ya Kiswahili Sanifu*, Nairobi: Oxford University Press.
- Wilkins, (1972), *Linguistics in Language Teaching*, London: Edward Arnold

Kiambatisho cha Istilahi Zilizotumiwa

Kiswahili

kiashiriwa

lugha ya pili

matini halisi

mazingira

msamiati unaoambatana

uwili kinzani

jamii mbadala

Kiingereza

referent

second language

authentic texts

comprehensible input

collocations

binary opposition

community substitutes